

KLIMAATSTRATEGIE

DEFENSIE

KLIMAATSTRATEGIE VAN DE BELGISCHE DEFENSIE

INHOUDSTAFEL

Voorwoord van de Chef Defensie (CHOD).....	6
1. Klimaatverandering: een bepalende uitdaging voor Defensie.....	8
2. De doelstellingen van de klimaatstrategie van Defensie.....	13
3. Actiedomeinen en hefbomen.....	14
4. Uitvoering	16
5. Strategische communicatie.....	17
Lijst van afkortingen.....	18

Voorwoord van de Chef Defensie (CHOD)

De negatieve gevolgen van de klimaatverandering worden steeds duidelijker. De rapporten van het *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) en vele andere wetenschappelijke studies geven hiervan een uitgebreid overzicht. Defensie moet evolueren om in deze nieuwe klimaatomstandigheden haar opdrachten en taken, inclusief als laatste schild der natie, nog effectief in te kunnen vullen. Wanneer onze samenleving geconfronteerd wordt met een uitdaging van deze omvang, dient Defensie door haar maatschappelijke rol ook bij te dragen aan de inspanningen die aan iedereen gevraagd worden. Daarbij is het cruciaal dat wij dit doen vanuit onze eigenheid, met onze unieke soevereine missie en kernopdrachten voor ogen. **Deze inspanningen gaan dus niet over minder doen als Defensie, maar wel over het anders en beter doen.**

Als Defensie klaar wil zijn voor de uitdagingen van de toekomst, dan moeten we klaar zijn voor de klimaatverandering. Hiervoor moeten we twee objectieven parallel nastreven:

- De Belgische strijdkrachten in staat stellen om doeltreffend en veilig te blijven opereren in een door klimaatverandering geïmpacteerd omgeving;
- Defensie als organisatie op een realistische wijze laten evolueren conform de maatschappelijke doelstellingen inzake klimaat.

Wij vertrekken niet van een blanco pagina. Verschillende projecten in uitvoering of in voorbereiding zullen bijdragen tot een betere klimaatweerbaarheid van ons land, zoals de uitbouw van een nieuwe Medische Hub, aanpassingen aan de nieuwe fregatten om operationeel te kunnen zijn in nieuwe -arctische- operatietheaters, het permanent paraat houden van een compagnie 'PROTER' voor snelle interventie binnen België in geval van natuurrampen, enz. Defensie onderneemt vandaag ook verscheidene acties om haar negatieve impact op het klimaat te verminderen. Enkele voorbeelden zijn het systematisch gebruik van groene elektriciteit, de verwerving van elektrische steuntuigen op de vliegbasissen, de bouw- en renovatieprojecten om onze infrastructuur klimaatneutraal te maken tegen 2040 alsook onze bijdrage aan het project '*Biodiversiscape*' van de federale overheid.

Ondanks de vele initiatieven die reeds in uitvoering zijn, is er nood aan een overkoepelende klimaatstrategie die zowel coherent als realistisch is. De impact van de klimaatverandering zal Defensie immers nopen tot een ware transformatie. Deze transformatie zal het geheel van actieniveaus en capaciteiten beïnvloeden en moet dus een globaal antwoord kennen dat past binnen het door het STAR-plan uitgezette traject. Daarnaast moet vermeden worden dat klimaatactie louter vanuit een bepaalde hoek bekeken wordt. Een geïntegreerde klimaatstrategie voor Defensie moet zowel rekening houden met de noodzaak tot adaptatie, mitigatie en weerbaarheid van de strijdkrachten. Het Strategisch kompas van de Europese Unie roept alle lidstaten op om voor het einde van 2023 een nationale strategie te ontwikkelen die de strijdkrachten voorbereidt op de klimaatverandering. Deze strategie komt daaraan tegemoet. Onder doelstelling 9 van het Bedrijfsplan Defensie (BPD) 2023-2026 is ook voorzien in verdere acties, zoals de ontwikkeling van een methodiek om de uitstoot van broeikasgassen te meten en het opstellen van een implementatieplan.

Deze strategie en haar uitvoering staan niet op zichzelf, maar bouwen verder op de beleidsfiche 'klimaatbeleid en klimaatverandering' uit het *Policy Handbook* van Defensie en moeten geplaatst worden binnen de voortgezette transformatie die Defensie op dit moment meemaakt in het kader van het STAR-plan. Dat STAR-plan bevat onder principe 7 o.a. het engagement om de broeikasgasemissies van de militaire activiteiten en installaties aanzienlijk te verminderen, zonder afbreuk te doen aan de veiligheid van het personeel of de operationele doeltreffendheid.

Deze klimaatstrategie voor Defensie biedt voor het eerst in België een geïntegreerd kader aan vanuit het perspectief van de Belgische Defensie dat zowel de noodzaak voor een sterke en performante Defensie die haar operationele verplichtingen ten allen tijden kan nakomen als de externe verwachtingen betreffende klimaatactie behelst.

Admiraal Michel Hofman
Chef Defensie

1. Klimaatverandering: een bepalende uitdaging voor Defensie

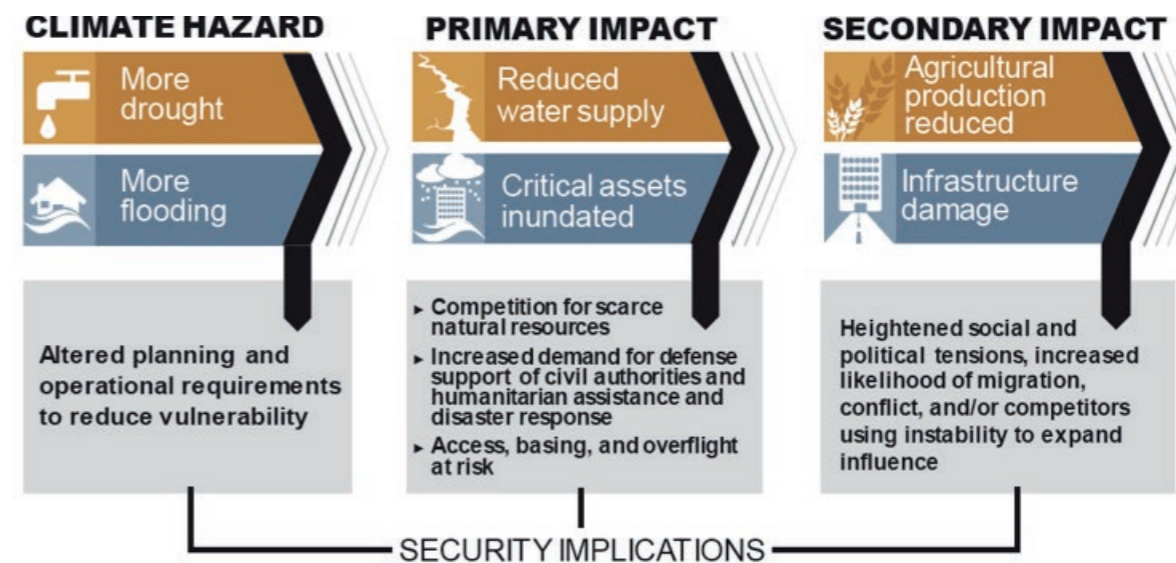
Klimaatverandering is, volgens het STAR-plan¹, één van de structurele krachten die onze veiligheidssituatie, de komende decennia zal vormgeven. De klimaatverandering en haar gevolgen laten zich vandaag al voelen. Met de toename van broeikasgassen in de atmosfeer zal zowel de frequentie als de impact van klimaat-gerelateerde, extreme fenomenen enkel toenemen.²

De Nationale Veiligheidsstrategie stelt dat klimaatverandering harder en sneller toeslaat dan velen hadden verwacht en beschouwt de verstoring van het leefmilieu ten gevolge van de klimaatverandering, het verlies aan biodiversiteit en biomassa, en de druk op het leefmilieu door de menselijke activiteit als *'de uitdaging die alles overschaduw'*.³ Dit omdat ze *'ons samenlevingsmodel bedreigt en daarenboven een multiplicatoreffect heeft op andere fenomenen zoals armoede, conflict en migratie. Dit zet toenemende druk op staten en het multilaterale systeem.'*

Het *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) berekende verschillende mogelijke scenario's voor de opwarming van de aarde. In al deze scenario's warmt de aarde verder op. Dit terwijl het scenario waarbij de opwarming onder de kritische drempel van 1,5°C blijft, als steeds onwaarschijnlijker gezien wordt.⁴ Volgens de *World Meteorological Organization* (WMO) moeten we er zelf rekening mee houden dat deze drempel van 1,5°C reeds in de periode 2023-2027 gedurende minstens één jaar overschreden zal worden.^{5,6} De kans dat de periode 2023-2027 de warmste vijf jaar tot nu toe ooit gemeten wordt, ligt volgens deze studie op 98%.⁷ Defensie dient dus rekening te houden met een stijging die hoger ligt dan deze kritische drempel, en dit op zeer korte termijn.

De gevolgen van deze opwarming op de natuur en de menselijke samenleving zijn groot. De Nationale Veiligheidsstrategie beschrijft volgende fysieke klimaatrisico's: verhoogde frequentie en intensiteit van hittegolven, droogte, extreme weersomstandigheden, meer seizoensgebonden neerslag en overstromingen, ongecontroleerde natuurverschijnselen en verslechterde luchtkwaliteit.⁸

Defensie moet hierbij niet enkel rekening houden met de rechtstreekse gevolgen van de klimaatverandering, maar ook met de primaire en secundaire impact die hieruit voortkomt.⁹ Veranderende neerslagpatronen ten gevolge van de klimaatverandering zullen naar verwachting leiden tot meer frequente en intense droogte in bepaalde regio's in de wereld. Tot de primaire gevolgen van droogte behoort een verminderde beschikbaarheid van water. Een secundair gevolg zijn lagere landbouwopbrengsten. Deze kunnen op hun beurt bijdragen tot migratie of conflict. Vooral wanneer de gevolgen van klimaatverandering samenkomen en accumuleren zullen overheden voor ongekende uitdagingen komen te staan. Droogte verhoogt bijvoorbeeld de kans op bosbranden. Bosbranden lijden tot ontbossing. Ontbossing draagt bij aan meer en ernstigere overstromingen. Samen kunnen deze gevaren een exponentiële impact hebben. Naarmate de frequentie en intensiteit van deze gevaren toeneemt, zullen de gevolgen waarschijnlijk leiden tot meer concurrentie om gebieden en middelen, de eisen aan en de functionaliteit van militaire operaties beïnvloeden, en zowel het aantal als de ernst van humanitaire crisissen verhogen.

Afbeelding 1: Klimaatrisico's en hun primaire en secundaire impact beïnvloeden de veiligheidsomgeving.¹⁰

Het is niet ondenkbaar dat de gevolgen van de klimaatverandering de economische en sociale omstandigheden onder druk zetten en zo bijdragen aan massale migratie of politieke crises, burgerlijke onrust, instabiliteit en conflicten, verschuivingen in het regionale machtsevenwicht of zelfs het falen van een staat.

Wanneer klimaatverandering gepaard gaat met andere vormen van milieuaantasting, zoals ontbossing en erosie, kan de impact nog groter zijn. Klimaat effecten, zoals toegenomen concurrentie om schaarse hulpbronnen, zullen waarschijnlijk bijdragen aan interne spanningen binnen landen en externe spanningen tussen landen. Omdat de kans op meerdere extreme gebeurtenissen die samenkomen door de klimaatverandering toeneemt, kunnen de risico's zich verergeren en enorme proporties aannemen. Ze kunnen dan het reactievermogen van de regering enorm onder druk zetten, waardoor de kans op cascade-effecten op de veiligheid toeneemt.

Defensie wordt ook beïnvloed door de nieuwe regels en maatschappelijke verwachtingen die verband houden met het klimaat. Omdat Defensie een onlosmakelijk deel uitmaakt van de samenleving, moet het ook bijdragen aan de maatschappelijke inspanningen om de uitdagingen waarmee de samenleving wordt geconfronteerd aan te pakken.

De doelstelling van een klimaatneutrale Europese Unie in 2050, is verankerd in de EU-klimaatwet¹¹. Het gaat hierbij om een nettoresultaat te behalen door alle actoren samen. Defensie kan, op basis van de kennis waarover we vandaag beschikken, niet klimaatneutraal én operationeel zijn tegen 2050. Er moet dus rekening gehouden worden met de specificiteit van Defensie en haar missie zonder dat Defensie zich kan onttrekken aan haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om bij te dragen aan de inspanningen die geleverd moeten worden.

Defensie moet bovendien niet enkel rekening houden met het bindende wetgevend kader. Ook de maatschappelijke verantwoordelijkheid van Defensie en aantrekkelijkheid als werknemer spelen een belangrijke rol.

¹ Defensie. (2022). STAR-plan, p.12. https://dedonder.belgium.be/sites/default/files/articles/STAR%20Plan_NL.pdf

² Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023). Sixth Assessment Report (AR6). <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>

³ Federale Overheid. (2021). Nationale veiligheidsstrategie, p.12. https://www.premier.be/sites/default/files/articles/NVS_Online_NL.pdf

⁴ Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). The Physical Science Basis. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

⁵ World Meteorological Organization. (2023). Global Annual to Decadal Climate Update for 2023-2027. <https://library.wmo.int/records/item/66224-wmo-global-annual-to-decadal-climate-update?offset=2>

⁶ 66% kans dat de drempel in de periode 2023-2027 gedurende een jaar overschreden zal worden en 32% kans dat de gemiddelde temperatuurstijging in deze periode deze drempel zal overschrijden.

⁷ Deze verwachte temperatuurstijging op korte termijn is te wijten aan de combinatie van klimaatopwarming en het weerfenomeen *El Nino*.

⁸ Federale Overheid. (2021). Nationale veiligheidsstrategie, p.22. https://www.premier.be/sites/default/files/articles/NVS_Online_NL.pdf

⁹ US Department of Defence. (2021). Climate Risk Analysis. <https://media.defense.gov/2021/Oct/21/2002877353/-1/-1/0/DOD-CLIMATE-RISK-ANALYSIS-FINAL.PDF>

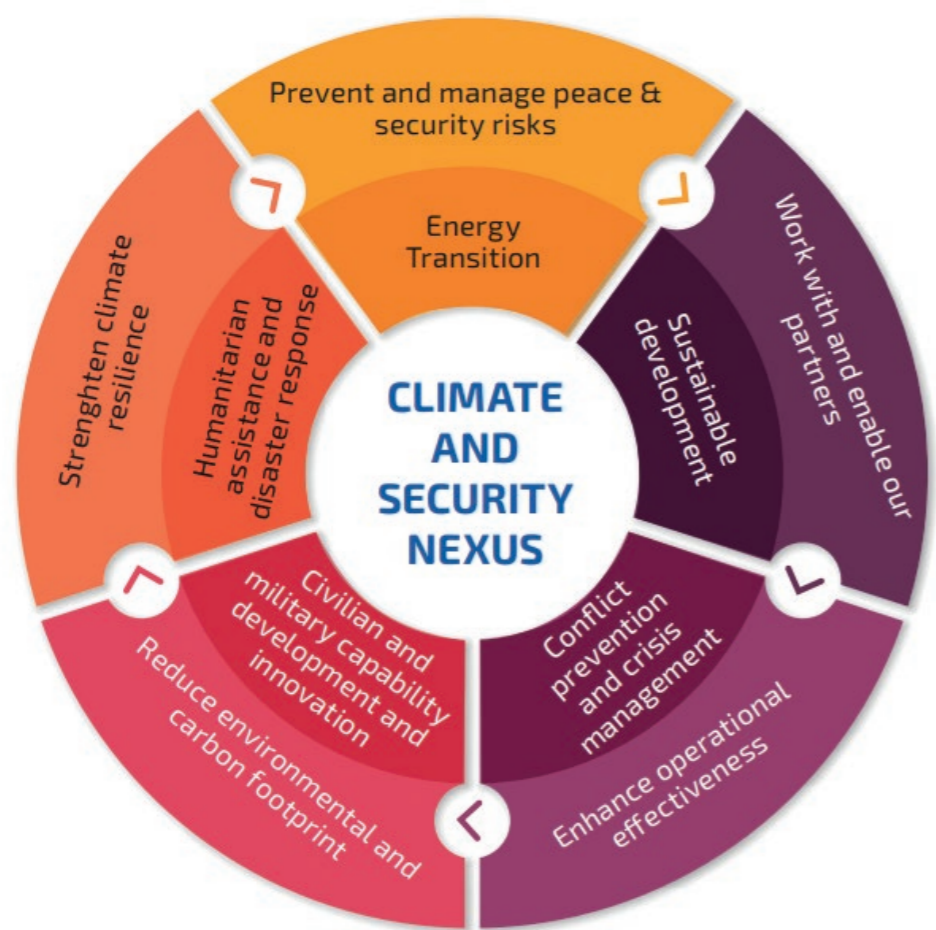
¹⁰ US Department of Defence. (2021). Climate Risk Analysis. <https://media.defense.gov/2021/Oct/21/2002877353/-1/-1/0/DOD-CLIMATE-RISK-ANALYSIS-FINAL.PDF>

¹¹ Official Journal of the European Union. (2021). European Climate Law. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119>

Om het draagvlak bij de bevolking en aantrekkelijkheid als werkgever te vrijwaren moet Defensie een ecologisch verantwoorde organisatie worden. In het bijzonder jongeren, een cruciale doelgroep in het kader van rekrutering, hechten hier veel belang aan. Ecologisch en duurzaam denken is daarom ook in het eigenbelang van Defensie als organisatie.

De Europese Unie en de NAVO hechten een groot belang aan de impact van de klimaatverandering op vrede, veiligheid en Defensie. Dit komt onder meer naar voor in het strategisch kompas van de Europese Unie¹², de *Climate Change and Defence Roadmap*¹³ en de *Joint Communication on a new outlook on the climate and security nexus*.¹⁴ Evenals in het Strategisch Concept van de NAVO¹⁵ en het NATO Climate Change and Security Action Plan.¹⁶

Met deze klimaatstrategie schrijft Defensie zich in in het kader van het Europese- en nationale klimaatbeleid en de daarbij horende vastgelegde doelstellingen. De analyses van de NAVO waaronder de jaarlijkse *Climate Change and Security Impact Assessment* leveren op hun buurt onze basis voor de analyse van de verwachte effecten op het militair-operationele domein. Ook het klimaatakkoord van Parijs en de *Sustainable Development Goals* (SDGs) van de Verenigde Naties behoren tot de achtergrond van deze strategie.

Afbeelding 2: De link tussen klimaat, veiligheid, energie en duurzame ontwikkeling¹⁷

De NAVO en klimaatverandering

De NAVO noemt klimaatverandering ‘een bepalende uitdaging van onze tijd, met een grote impact op de geallieerde veiligheid’.¹⁸ Rekening houdende met het belang van de klimaatverandering op haar werking heeft het bondgenootschap de ambitie om de leidende internationale organisatie te worden op het vlak van het begrijpen van, en aanpassen aan, de impact van klimaatverandering op de veiligheid.

Op basis van de *Climate Change and Security Impact Assessment* van de NAVO¹⁹ verwachten wij volgende impact van klimaatverandering:

- Klimaatverandering als ‘*threat multiplier*’ die de strategische omgeving significant beïnvloedt, dit zowel in de Euro-Atlantische ruimte als daarbuiten;
- Voelbare effecten van de klimaatverandering binnen alle militaire operatiedomeinen (zie onder: voor gedetailleerde analyse van de operatiedomeinen lucht, zee en land);
- Strijdkrachten die moeten opereren in meer extreme klimaatcondities en geconfronteerd worden met nieuwe en veeleisende operationele vereisten;
- Kwetsbaarheid van militaire infrastructuur en materieel voor de gevolgen van de klimaatverandering;
- Implicaties op de missies en operaties van Defensie, omwille van toenemende geostrategische competitie, linken met andere opkomende ecologische bedreigingen en de strijd om schaarse natuurlijke middelen;
- Een stijging van de vraag om bijstand door civiele autoriteiten bij rampenbestrijding en humanitaire hulpverlening door de toename in ernst en aantal van door klimaatverandering veroorzaakte natuurrampen;
- Uitdagingen voor de natie om kritische diensten te voorzien, zowel voor de bevolking als voor de strijdkrachten. Dit betreft vitale sectoren zoals communicatie, energie, transport, voedsel en water.

De impact van de klimaatverandering zal zich op alle operatiedomeinen laten voelen:

1. Luchtdomein – De gevolgen van de klimaatverandering hebben zowel een invloed op de veiligheid van de infrastructuur, van het personeel op de luchtmachtbasissen, alsook op alle vluchtfasen. Veranderingen in weerpatronen en -kenmerken (vb. bliksem en turbulentie) kunnen het volledige spectrum van militaire luchtvaartactiviteiten beïnvloeden. Vliegtuigen kunnen bijvoorbeeld worden onderworpen aan een andere route als gevolg van snelle veranderingen in de atmosfeer (vb. windsnelheid en -richting, toenemende frequentie van extreme weersomstandigheden zoals onweer, etc.), wat kan leiden tot een grotere vraag naar brandstof en een verminderd succes van missies. Een andere uitdaging is een toename in *Clear Air Turbulence* (CAT) als gevolg van stijgende temperatuurgradiënten, migratie van drukvelden, veranderende weerpatronen en een sterkere straalstroom. Er is bijvoorbeeld een toename van CAT waargenomen boven het pan-Arctische gebied, Oost-Europa en de Zwarte Zee. Hetero, minder dichte lucht heeft ook een directe nadelige invloed op het beschikbare helikopterkoppel. Wijdverspreide aanpassingsmaatregelen, variërend van baanverlengingen, verminderde laadcapaciteit, herschikking van vluchtplannen tot technische aanpassingen en upgrades zullen moeten worden overwogen.

2. Maritiem domein – Zeestrijdkrachten en maritieme operaties worden op meerdere manieren beïnvloed door klimaatverandering. De waargenomen toename in verzuring van de oceanen en veranderingen in de temperatuur van het zeeoppervlak kunnen ertoe leiden dat marineschepen vaker onderhoud nodig hebben. Aangezien de watertemperatuur ook de geluidssnelheid beïnvloedt, wat gevolgen heeft voor de detectie, lokalisatie en identificatie van objecten onder water, heeft de NAVO al gewezen op de mogelijke gevolgen voor het uitvoeren van toekomstige onderzeebootoperaties en onderzeebootbestrijding. Tegelijkertijd heeft de stijging van de oceaantemperatuur belangrijke gevolgen voor de koelbehoeften van scheepsvoortstuwingsystemen en andere essentiële systemen die oververhit kunnen raken.

¹² Council of the European Union. (2022). Strategisch kompas van de Europese Unie. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf>

¹³ European External Action Service. (2023). *Climate change and defence roadmap*. <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023-06-ClimateSecurity.pdf>

¹⁴ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European Commission. (2023). *Joint Communication on a new outlook on the climate and security nexus*. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/JOIN_2023_19_1_EN_ACT_part1_v7.pdf

¹⁵ NATO. (2022). *NATO 2022 Strategic Concept 2022*, p.6. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

¹⁶ NATO. (2021). *NATO Climate Change and Security Action Plan*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm

¹⁷ European External Action Service. (2023). *Climate change and defence roadmap*. <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/2023-06-ClimateSecurity.pdf>

¹⁸ NATO. (2022). *NATO 2022 Strategic Concept 2022*, p.6. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

¹⁹ NATO. (2023). *NATO Climate Change and Security Impact Assessment. Second Edition 2023*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/7/pdf/230711-climate-security-impact.pdf

De Internationale Maritieme Organisatie (IMO) heeft verklaard dat vanaf 1 januari 2020 de emissies van de maritieme sector in internationale wateren moeten worden verminderd om verdere klimaatverandering tegen te gaan. Zwavelemissies moeten met meer dan 80% worden verminderd. Bovendien heeft de commissie voor milieubescherming van de IMO een ontwerp van nieuwe verplichte maatregelen goedgekeurd voor een vermindering van de koolstofintensiteit met 40% ten opzichte van 2008 voor de wereldwijde scheepvaartvloot tegen 2030. Dit zal een belangrijke factor zijn bij het ontwerp van oorlogsschepen binnen het Bondgenootschap, terwijl het onderzoek naar alternatieve brandstoffen ook een prioritaire taak wordt voor de NAVO-marine bewapening.

3. Landdomein– Op het land kunnen overstromingen de wendbaarheid beïnvloeden, maar de grootste impact wordt veroorzaakt door hittegolven, bijvoorbeeld in Noord-Amerika, het Middellandse Zeegebied en het Midden-Oosten. Deze hebben invloed op de menselijke gezondheid en ecosystemen. Tegelijkertijd verstoren hittegolven en bosbranden de training en logistieke activiteiten, waardoor bepaalde trainingsoefeningen in de zomermaanden naar de avond moeten worden verplaatst of helemaal worden vermeden. Droogte, verergerd door hittegolven, en - in extreme gevallen - woestijnvorming hebben een directe invloed op de beschikbaarheid van water voor landstrijdkrachten, met name diegenen die afhankelijk zijn van oppervlaktewater en grondwater voor het ondersteunen van operaties. Een dergelijke toename van waterschaarste verhoogt de operationele kosten en risico's en brengt het vermogen om succesvolle operaties uit te voeren in gevaar. Zo stelt waterzekerheid ook extra eisen aan de logistieke ondersteuning omdat bevoorradingskonvoeien water aan afgelegen locaties, soms over vijandig terrein moeten leveren. Droogte vermindert bovendien de laadcapaciteit van schepen op binnenwateren, wat leidt tot een grotere verstoring van bevoorradingsketens, energieproductie en het vervoer van militaire uitrusting via schepen. Aan de andere kant van het spectrum is het mogelijk dat door de afnemende sneeuwbedekking en het smelten van de alpengletsjers de trainingsomstandigheden voor koud weer verloren gaan.

Visie van de NAVO op toekomstige brandstoffen voor Defensie.²⁰

Strijdkrachten zijn voor hun voortstuwing afhankelijk van fossiele brandstoffen, maar de klimaatverandering, de eindige aard van de olievoorraden en zorgen over de politieke veiligheid in olieproducerende regio's zorgen ervoor dat beschikbaarheid, betaalbaarheid en ecologische aanvaardbaarheid op de lange termijn een belangrijke kwestie zijn. Er wordt geen verandering voorzien in de implementatie van de NAVO *Single Fuel Policy* (SFP), dat van kracht zal blijven voor alle bestaande en toekomstige landvliegtuigen, voertuigen en uitrusting. De aanhoudende mondiale energietransitie heeft echter gevolgen voor vloeibare brandstoffen en de komende jaren zal er dan ook een verschuiving plaatsvinden van minerale brandstoffen naar duurzame synthetische brandstoffen. De huidige geopolitieke ontwikkelingen onderstrepen verder de noodzaak van diversificatie van energiebronnen.

²⁰ Petroleum Committee/NATO Fuels and Lubricants Working Group. (2023). *Petroleum Committee Vision on Future Fuels*.

2. De doelstellingen van de klimaatstrategie van Defensie

Klimaatverandering is dus een feit, is vandaag reeds aan het gebeuren, kent geen grenzen en veroorzaakt een groeiende risico op een crisis. Daarom moet Defensie voorbereid zijn om doeltreffend en veilig te kunnen blijven opereren in deze tijden gekenmerkt door onzekerheid en verandering.

Met andere woorden, de strategie die Defensie nodig heeft in verband met klimaat gaat niet over minder doen, maar wel over anders en beter doen. Hierbij zullen twee **hoofdobjectieven** parallel worden nagestreefd:

- De Belgische strijdkrachten zijn in staat om doeltreffend en veilig te blijven opereren in een door klimaatverandering geïmpacteerde omgeving;
- Defensie is op een realistische wijze geëvolueerd conform de maatschappelijke doelstellingen i.v.m. het klimaat.

Het nastreven van deze doelstellingen zal steeds gebeuren met respect voor de noodzakelijke **militair-operationele garanties**:

- De specificiteit van de soevereine missie van Defensie en de noodzaak aan adequate capaciteiten die hiermee samenhangt;
- Het verzekeren van de militaire operationaliteit;
- De veiligheid van het personeel.

Om deze objectieven te bereiken zal Defensie werken op drie lijnen:

- **Adaptatie:** Defensie past zich aan aan de veranderende omstandigheden en risico's die klimaatverandering met zich meebrengt, waardoor de strijdkrachten in staat zijn om veilig en effectief te opereren in een veiligheidsomgeving beïnvloed door klimaatverandering;
- **Mitigatie:** Defensie vermindert haar uitstoot van broeikasgassen, waardoor ze bijdraagt aan het behalen van de Europese- en nationale klimaatdoelstellingen;
- **Weerbaarheid:** Defensie versterkt haar weerbaarheid en veerkracht tegenover mogelijke schokken of verstoringen die klimaatverandering kan veroorzaken, waardoor ze instaat is om te anticiperen op, zich voor te bereiden op en zich aan te passen aan de veranderende omstandigheden door de klimaatverandering en de hieraan gerelateerde verstoringen kan weerstaan, er adequaat op reageren en zich snel herstellen.

Deze lijnen zijn complementair aan elkaar en kunnen niet afzonderlijk uitgevoerd worden. Immers beïnvloeden zij elkaar en moeten zij elkaar versterken. Inspanningen op het ene domein mogen resultaten op het andere domein niet in de weg staan.

3. Actiedomeinen en hefboomen

Om de algemene doelstellingen te bereiken zullen er in vijf actiedomeinen initiatieven ontwikkeld worden op het vlak van adaptatie, mitigatie en weerbaarheid. Daarnaast zijn er vier hefboomen dewelke de uitvoering van de acties en het bereiken van de doelstellingen ondersteunen.

Actiedomein 01: Planning & besluitvorming

Doel: Klimaat- en milieuaspecten integreren in militaire risicobeoordelingen, operationele analyses, aanbestedingsprocessen en specifieke klimaatscenarioanalyses ontwikkelen om verantwoordelijken voor het beleid, Defensieplanners en operationele planners te informeren.

Actiedomein 02: Operaties & training

Doel: De wijze waarop de strijdkrachten hun militaire taken uitvoeren aanpassen aan de veranderende omstandigheden in de operationele omgeving als gevolg van klimaatverandering en aantasting van het milieu.

Actiedomein 03: Capaciteiten & technologieën

Doel: De inspanningen versterken van Defensie op het gebied van klimaatadaptatie en -mitigatie door middel van aanpassing van capaciteiten en de integratie van nieuwe -schone- technologieën zonder de operationele inzetbaarheid of militaire effectiviteit aan te tasten.

Actiedomein 04: Infrastructuur & domeinen

Doel: De ambitie realiseren om tegen 2040 tot een CO2-neutrale en duurzame en weerbare vastgoedportefeuille van Defensie te komen en een duurzame uitbating van de domeinen in het bezit van Defensie te verzekeren.

Actiedomein 05: Supply chain & aankoopbeleid

Doel: Het verhogen van de weerbaarheid van de aanvoerketen en de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen bij de toeleveranciers van Defensie.

Hefboom 01: Dataverzameling en analyse

Doel: een continu proces opzetten om het energieprofiel en de uitstoot van broeikasgassen van Defensie te meten, waardoor vooruitgang gemonitord kan worden.

Hefboom 02: Klimaatexpertise en -bewustzijn

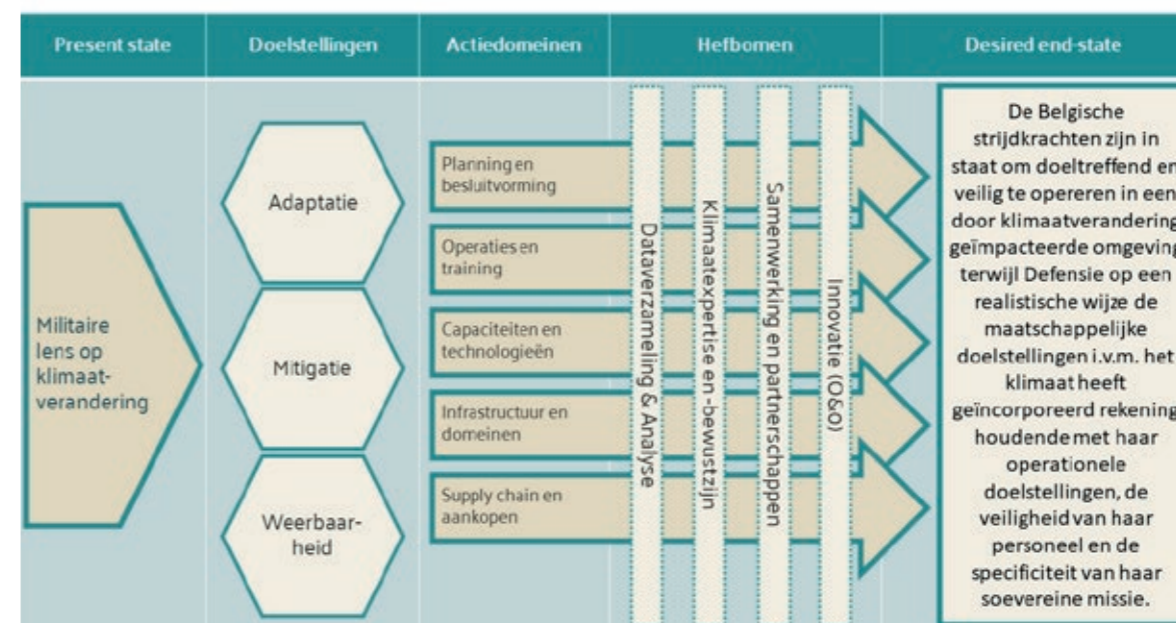
Doel: het bewustzijn, de kennis en de vaardigheden over klimaat- en milieu gerelateerde thema's verhogen, alsook over de maatregelen die hieromtrent worden genomen. Dit zowel wat betreft algemene kennis en vaardigheden onder het personeel van Defensie, als ter ontwikkeling van gespecialiseerde profielen.

Hefboom 03: Samenwerking en partnerschappen

Doel: grens- en sector overschrijdende samenwerkingen met andere departementen of overheden, met de industrie, de academische wereld en internationale partners (o.a. binnen EU en NAVO) om de doelstellingen te behalen.

Hefboom 04: Innovatie

Doel: de bijdrage van Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) tot de verduurzaming van Defensie maximaliseren.

Afbeelding 3: Schematische voorstelling klimaatstrategie.

4. Uitvoering

Deze strategie bouwt verder op de beleidsfiche 'klimaatbeleid en klimaatverandering'²¹ en zal zoals voorzien in hoofdstuk 9 van het CHOD-plan²² vertaald worden in een implementatieplan. Om hierbij de coherentie en implementeerbaarheid te garanderen, zullen de vertegenwoordigers van elke *Adjunct Chief of Staff* (ACOS), *Director General* (DG) en *Component Commander* (CC) samenkomen binnen het MEKD-forum (Milieu, Energie, Klimaat, Duurzaamheid) om bij te dragen aan de ontwikkeling, uitvoering en opvolging van dit implementatieplan. Dit plan is geen eenmalige oefening, maar een flexibel geheel dat in fasen (stapsgewijs) zal uitgevoerd worden.

Dit plan zal opgesteld worden als volgt:

Projecten vastleggen: In alle actiedomeinen worden projecten vastgelegd op het vlak van adaptatie, mitigatie en weerbaarheid, rekening houdende met de vastgelegde objectieven en militair-operationele garanties. Hierbij wordt ook voor elk project de benodigde hefboomen geïdentificeerd.

Trajecten ontwikkelen: Voor alle weerhouden projecten wordt er een traject opgesteld waarbij de uitvoering in fasen wordt opgedeeld, de timing wordt bepaald en - waar relevant - tussentijdse mijlpalen worden vastgelegd.

Integratie in CHOD-plan: Om een goede uitvoering en integratie in het bredere Defensiebeleid te garanderen worden de projecten, fase per fase, opgenomen in het CHOD-Plan. Dit gebeurt op een manier zodanig dat ze herkenbaar is als kaderend in de Klimaatstrategie van Defensie. De acties die reeds opgenomen zijn in het huidige bedrijfsplan Defensie 2023-2026 worden onverminderd uitgevoerd.

Monitoring en bijsturing: De vooruitgang zal worden gemonitord door de dienst *Governance Support/Chief Strategy Office* (CSO), die, indien nodig, voorstellen zal doen tot bijsturing. Hierbij zal rekening gehouden worden met de eigenheid van Defensie, de bredere doelstellingen van het Defensiebeleid, de operationele noden alsook met de regelgevende, maatschappelijke en technologische evoluties op het vlak van klimaat en duurzame ontwikkeling. Bijsturingen kunnen zowel op niveau van de uitvoering als de strategie gebeuren.

Rapportering: Er zal jaarlijks voorzien worden in interne²³- en externe rapportering over de vooruitgang die Defensie maakt in de uitvoering van deze klimaatstrategie.

Afbeelding 4: De Implementatie van de klimaatstrategie zal gebeuren aan de hand van een PDCA²⁴-cyclus.

De middelen voor de uitvoering van deze strategie, zijn de middelen voorzien in het STAR-plan tot 2030. Voor de periode na 2030 zullen de nodige middelen, geïdentificeerd op basis van bovenstaande PDCA-cyclus, ingebed worden in de toekomstige strategische plannen van Defensie.

²¹ Defensie. (2022). *Policy Handbook*, p.122. https://dekast.mil.intra/Records/ArchiefLijn/132/CHOD/2022/20221221_IU_22-50249990_CHOD_Policy_2022_N.pdf

²² Defensie (2023). *Bedrijfsplan Defensie 2023-2026*, p.22 en projecten DS20. https://dekast.mil.intra/Records/ArchiefLijn/132/CHOD/2023/20230308_IU_23-50045988_CHODPlan-2023-2026-N.pdf

²³ Jaarlijks zal de vooruitgang in het kader van de klimaatstrategie en het implementatieplan besproken worden op de Executive- en Governance board.

²⁴ *Plan - Do - Check - Act*

5. Strategische communicatie

Deze klimaatstrategie draagt bij aan de verduurzaming en de maatschappelijke positionering van Defensie. Daarom zal een communicatieplan opgesteld worden, zowel voor interne en externe communicatie. Dit om de opportuniteiten ter verbetering van het imago van Defensie maximaal te benutten. En om het draagvlak voor de doelstellingen en maatregelen te vergroten.

De kernboodschappen zullen door de coördinator Duurzame Ontwikkeling en Klimaat van Defensie opgesteld worden en zullen door DG Stratcom verspreid worden naar de verschillende doelpublieken.

Interne communicatie		Externe communicatie	
Wat?	Doelpubliek	Wat?	Doelpubliek
Sensibiliseren en informeren in kader van dagelijkse werking Defensie	Personeel (alle categorieën met bijzondere aandacht voor <i>leadership</i>)	Imago Defensie verbeteren	Gehele bevolking en stakeholders
Sensibiliseren en informeren in kader van operaties en oefeningen in binnen- en buitenland	Personeel (alle categorieën met bijzonder aandacht voor <i>leadership</i>)	Rekrutering ondersteunen (<i>employer branding</i>)	Longeren/potentiële rekruten

6. Lijst van afkortingen

ACOS	<i>Adjunct Chief Of Staff</i> (onderstafchef)
CAT	<i>Clear Air Turbulence</i>
CC	<i>Component Commander</i>
CO2	Koolstofdioxide
CSO	<i>Chief Strategy Office/Officer</i>
DG	Directeur-Generaal / <i>Directorate General</i> (algemene directie)
EU	Europese Unie
IMO	Internationale Maritieme Organisatie
MEKD	Milieu Energie Klimaat Duurzaamheid
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
O&O	Onderzoek & Ontwikkeling
PDCA	<i>Plan – Do – Check – Act</i>
SDGs	<i>Sustainable Development Goals</i>
STAR	<i>Security & Service – Technology – Ambition – Resilience</i>
WMO	<i>World Meteorological Organization</i>

KLIMAATSTRATEGIE DEFENSIE

Editie Dec 2023 – Cab CHOD
© Foto's Defensie

DEFENSIE